

За слідами Федьковича.

(Записки з прогулки по Буковині).

Щоб роздобути нових матеріалів до біографії Федьковича, вибрався я на Буковину д. 8 серпня 1902 р. в товаристві п. Івана Гарасимовича та з синами Данком, Славком, Корнилом і Зенком. Ми заїхали до Вашківців¹⁾ до п. Герасимовича і там таки почали робити записки, бо там був директор місцевої школи п. Тимкович, котрий учителював ще за часів Федьковичевого інспекторства.

З оповідання п. Тимковича, інтелігентного і скромного чоловіка, видно подив для нашого поета. П. Тимкович від молодих літ був прихильником фонетичної правописи і тому кладе се в заслугу Федьковичеви, що старався впровадити на власну руку фонетику у всіх школах вижницького повіту²⁾.

П. Тимкович оповідає: Як Федькович³⁾ приїхав на інспекцію школи до якого села, то в вільній хвилі кликав своїх знайомих, аби з ними побалакати. Пригадую собі ось який випадок. Було се в Руськім Банилові. Він кавав закликати Якова Осташика: „Сеї був у мене цугсфірером“, і Гната Кузя, „Той був за капраля“. Коли вони прийшли, запросив нас усіх на пиво. Опісля прийшов

¹⁾ Селяни виговорюють: Васківці.

²⁾ Тепер повіт вижницький розділений від двох літ на два: вижницький і вапківський, що повстав з части сторожинецького і з части вижницького.

³⁾ Тут звертаю увагу читачів, що на Буковині всі селяни і інтелігенція, вимовляючи назву Федькович, не кладуть наголосу на передпоследнім складі, як Галичани, а на третім від кінця, отже Федькович.

до мене перенсчувати, а ті пішли до дому. Ся наша невинна забава огірчила дуже місцевого пароха, аристократа, тай він робив мені за се болючі докори.

— Як ви могли йти на пиво з простими мужиками! Таж то стид для вас, а ще більший стид для Федьковича.

Такого аристократизму не мала в собі душа Федьковича. Він визначав ся щирістю для селян. Много знаю таких випадків, де він запомагав убогих мужиків. Сердечний був чоловік. Дуже мило його спомінаю.

— Чи був Федькович на госпітації школи вашківської за ваших часів?

— Я прийшов у маю 1872 р. до Вашківців. Федькович був ще тоді інспектором. Моя праця в школі дуже сподобала ся йому і я дістав від нього писемну похвалу. Він був великий приятель школи, учителів і народу. Поки він став інспектором, була всюди по школах уживана правопись етимологічна. Він має ту велику заслугу, що перший старав ся завести в школах свого повіту уживане правописи фонетичної і при кожній нагоді припорунав учителям сю правопись.

— Одного разу, коли Федькович був на госпітації школи в Вашківцях, запросив я його до себе і хотів почастувати чаркою горівки. Він відповів: „Дякую вам, я того тепер не вживаю“. Отже бачимо, що були такі часи в житю Федьковича, коли він зовсім вдержував ся від напиків.

— А чв є в вашій школі науковий плян Федьковича?

— Нема; але в Банилові може має надучитель Стефюк¹⁾, а як ні, то Щербановський, надучитель у Лукавци коло Мігови буде мати безпечно.

На тім закінчив п. Тимкович своє оповіданє.

Відси переїхали ми до Руського Банилова. Тут ми познайомили ся з місцевим парохом, покійним уже о. Хариновичем. Ми розповіли йому про ціль нашої прогульки. Не дуже вірив тому о. Х., аж коли я йому дав обі мої брошури про Федьковича²⁾, тоді змінив свою думку. По довшій розмові з о. Х. довідали ся ми, що

¹⁾ Я довідував ся у нього, але не було.

²⁾ »Чи можна Федьковича Косованом звати« і »Спомини про Федьковича«.

ЯКІВ ОСТАШІК.

в селі є читальня і дві крамниці селянські. Ми представили о. парохви, що коли ми тут є, то варто зробити виклади в читальни. О. Х. сьому не противив ся.

— А чи має читальня залю на виклади?

— Ми візьмемо найбільшу залю шкільну¹⁾.

— Чи не треба якого дозволу? — запитав я.

— Я сам голова місцевої ради шкільної.

— В Галичині не вільно брати шкільних заль на виклади для читальників, — завважив п. Гарасимович.

— Тут не Галичина, тут ніхто не буде боронити.

Красні слова, а нам стало стидно за стан просьвіти в Галичині.

Другого дня була неділя; о. Харинович оголосив на службі божій громадянам про виклади в школі.

— А чи посходять ся люди? — питаю.

— Посходять ся, я певний того, — каже о. Х., — бо тут нарід послушний. Але щоб їх більше було, то я всіх заберу з вечірні.

По вечірні всі люди гуртом пішли до школи. Коли ми зближали ся до шкільного будинку вийшовши з вечірні, видів я, що там аж роїть ся від людей. Велика шкільна зала не могла помістити всіх, хоч була битком наповнена. Богато людей ще стояло на подвірю, в сїнях шкільних, а навіть на вулиці та при отворених вікнах і дверех усі слухали. З інтелігенції були присутні учительки, учителі, парох і сотрудник. Я говорив про домашній промисл, ремесло і школи ремісничі, про купецтво і спілки купецькі, про посиланє дїтей до школи (наука шкільна і хосен в неї), про тверезість із становища гігієни. П. Гарасимович говорив про спілки позичкові системи Райфайзена.

По сих промовах почали селяни поволи розходити ся, а я ще приступив до одного господаря, хочачи йому дати на памятку Просьвітну книжочку „Наше лихолїте“. Я видів по його лици велике одушевленє. Він був неписьменний і не приймив книжки, а при тім запитав мене:

— Чи пан тутешні, чи з „Галіції“?

— З Галичини, — відповів я. На се він, ентузіастично настроєний, додав:

¹⁾ В Банилові є школа шестиклясова.

— У нас таких нема!

В сих його словах слідно було великий жаль. Потім я довідав ся, що той селянин не був банилівський, але в недалекого села, аза Прута, а до Банилова прийшов випадково за якимось ділом. Нотую сю приключку задля характеристики, що на Буковині за мало людей інтелігентних посв'ячує ся просвітньо-економічній роботі по селах.

В Банилові наперед записував я спомини про Федьковича від Якова Осташика, у котрого ми таки і ночували дві ночі в столі. Се чоловік незвичайно гостинний.

Яків Осташик, се двірник (війт, громадський голова) в Руськім Банилові. Рослий мущина і вродливий та енергічний, років коло 62. (П. Григорій Никорович, інспектор шкільний у Вижниці, прислав мені фотографію його, яку долучаю до сеї праці). Осташик — господар добрий, тверезий і ошадний. Отсе вплив нашого поета на буковинських жовнірів, про який ще й доси багато довідуємо ся зі споминів його приятелів.

Осташик оповідає :

— Я пізнав Федьковича в Симбірках¹⁾, як наш реґемент стояв у Марош Васарґелі. Наш пан лейтман Фелькович дуже дбав, аби жовняри знали красно співати. Прийде неділя, то в неділю в полудня не пішли хлопців на спацир на місто, але котрий мав добрий голос, тих усіх збере на подвірю в касарни, тай учить співати. Як хто знав грати на скрипці, той уже грав, а вони за скрипкою співали. Учив, учив, аж поки не привчили ся добре співати. Тоді то варт було послухати співанок. Любив він дуже руський нарід.

— Чого ви, хлопці, сумні стали? -- питає раз.

Хлопці кажуть : — Небавом буде сьвятий вечір у нас дома, а ми тут бідуємо, гей межі Циганами.

— Не журіть ся, хлопці, ми тут собі справимо сьвятий вечір. Складайте-ко гроші, і так : фірер нехай дає лева, капраль 50 кр., а фрайтер 25 кр. Скоро зложили, наймив кухаря і казав прилагодити таку вечеру, як перед нашими сьвятами різдвяними. Позасідають бувало до вечері, але не самі, а в наших паном. Він як прийде на таку вечеру, то каже : „Добрий вечір, панове братя!“

¹⁾ Значить у Семигороді.

Повитає ся з кожним і тогди відпинає свою шаблю, кладе у закуток, або вішає на шараги і каже: „Пан офіцир у закутку, а ми собі братя“.

А любили хлопці нашого пана, — любили; у огонь би за ним скочили, не то що. Повечеряють, тай як стануть колядувати, — от і мине ся вечір, якби й не було.

— Чи ви тямите які співанки від нього?

— Я не був співак, то мало тямлю, але Гнат Кузь буде знати. Навчив пан лейтман наших хлопців багато всяких співанок, і сумних і веселих. От я пригадав одну:

„Мене мамка породила тай коло потока;
Тай казала: рости сивку тоненька, висока.
А я мамки послухала, виросла тоненька:
Вісім сяжінь поясинка, та ще й коротенька.

— Коли бувало сеї співанки заспівають хлопці, то регочуть ся наші жомнери, аж касарня ходить.

— Затямив я троха ще одной. Ось так вона йде:

Наш Франц Йосиф у Відни стоїть,
Він си з нами до війни строїть.
Ану хлопці, ану враз,
Беріть гвери, патронташ,
Аж то вас споможе.

— Весело було під таким офіциром у війську служити; хоть як служба, то не було острійшого понад него, а поза службою то не було ліпшого приятеля над него. Наш пан як вивчив жовнірів співанок, тай як має йти цілий баталіон на екзацирку, на маневри або на фельдбунки, то пан збере співаків наперед, сам іде перед ними, комендерує до співу, то так і співають цілу дорогу. По екзацирці так само. Вертають до міста, то знов співають аж до касарні.

— Чи удавали ся ви з яким ділом до Федьковича вже тоді, як вступив з війська?

— Ні, але як наш пан сидів у Сторонци, а люди на долах мали правувати ся з панами за ліси і толоки, то мали гадку передати панови тоту справу, аби їх заступив в процесі. Пани бояли ся, аби народови перед не вів, тай не брав ся до нашого процесу, то зробили його шпехтором над школами аби мав иньшу

роботу. Він знав правувати ся, та всюди доступ мав. А так ми людий простих поставили до процесу, тай пішло все марно.

Більше нічого не пригадував собі Осташик.

Потім записували ми спомини від Гната Кузя. Він мешкає досить далеко від Осташика. Господарство його бідненьке. Ми прийшли до него в неділю по службі божій. Дивимо ся, сидить на приспі під хатою чоловік марний, віком старший. Ми сказали йому по буковинськи „День добрий“, бо там не знають люди казати „Слава Ісусу Христу“, тай питаємо :

— Чи памятаєте ви Федьковича ?

На таке питанє глянув він на нас здивований, ніби попарений.

— Я би не памятав пана !! І вмирати буду, а ще буду згадувати.

— Розповіжте нам дещо про него !

— А шож ви хочете знати ?

— Скажіть нам, як він поводив ся у війську з людьми ?

— Пан за людьми був би у огонь скочив ! За жовняра дбав, аби не було йому ніякої кривди ані зневаги. Капралі, фірери, крий Боже, як би який ударив жовняра ; нещаслива година була би йому ! То жовняри його любили як рідного батька. Як би був казав, то би з ним пішли на край сьвіта. Такого другого не було.

— А коли ви пішли до війська ?

— Я був браний 59 року. Мене займили з другими до Італії, але в огни я не був, бо вже війна скінчила ся. Я ще не знав ся з паном Федьковичом ані не чув за него, але співанки його вже крутили ся між вояками. Одні других учили, і мене вчили тай казали : „Навчи си ; ті співанки зложив наш крайн, пан лейтман Федькович із Сторонця !“ Я вчив ся їх. Ми пізнали ся добре з паном аж у Симбірках, як стояли ми в Кіш Васаргелі і Марош Васаргелі.

— Може би ви заспівали котру з тих співанок ?

— З мене люди сьміяли би си, як би я співав : Казали би : „старий дуріс !“

— На се є рада. От може би так по тихоньки, — каже п. Гарасимович.

— Так, то най буде.

І Гнат починає співати :

У Вероні тай на брамі камянії,
там стояли три вояки молодії,
оден спер си на поруче, задумав си,
і дрібними слізюньками заплакав си.

Камрат його каже :

„Гей сій, брате, милий брате, не жури си,
Красно мило в Ниталії, подиви си“.

А він каже :

„Добре тобі, милий брате, говорити,
коли мені в чужім краю горе жити.
Горе мені в чужім краю пробувати,
прийде з жалю великого умирати“.

Другу пісню співав Гнат отсю :

„Гей у поли, у поли,
там літають соколи.
Літають, літають,
сумненько гутають,
аж мене серце болить.

Ой серденько, серденько,
чогож тобі тяженько ?
Канони грають, кулі васпівають,
най ти буде радненько !

Буде, буде радненько :
завтра рано раненько,
в шовковій траві,
в зеленій мураві
поклоню ся низенько.

Поклоню ся до пана,
свого капітана :
Капітане пане
звінчай же ти мене,
козака молодого !

Буду си ну буду...
Гину пане, гину...
Тай не плач моя мати !

Ще й третю пісню хотів заспівати, але забув її початок, лиш
кінець ще памятав :

Ой зацвила кадила
та не для твого сина.
Але цвила для твого сина
висока могила.

Сі пісні памятав Гнат 40 років, хоча весь той час не співав їх. Голос його ще міцний і звінкий, арію пісні „Гей у поли“ так добре памятав, що п. Гарасимович, яко фаховий співак, переймив голос тої пісні на ноти, навчив моїх хлопців і тепер ту пісню геть співають ученики в Станіславові. Я навів слова пісень, бо вони троха різнять ся від тексту, друкованого в повнім виданю.

— Чи добрим офіциром був Федькович?

— Пан дуже любив порядок тай рехт. Криї Боже, аби хто жоннєрови простому зробив яку кривду. Кождому був рехт. Не було понад него в цілім баталіоні. Його любив цілий регімент. Пан любив рехт і гонор, але не гордував ніким. На своїй квартирі пан тримав завше такого фуришіца, що знав на скрипку грати. Нераз йому сего потрібно було, коли хоче у своїй квартирі співати. Як зачне співати, а фуришіц йому пригравав. Нас посходить ся богато, тай слухаємо, не наслухаємо ся. Деколи як прийдуть до пана такі, що співати знають, то помагають йому.

— Як ішли ми бувало на манєбри, або на фельдібунки, то пан поскликував наперед усіх, що вміли співати. Я також добре співав. Ідуть, та цілу дорогу співають. Дуже дбав за жовнірів, аби їм все весело було.

— А чи чули ви що за него, коли він сидів у Сторонци?

— Чув; пан стояв за людьми в процесі. Горянам добре було, бо в процесі за ліси обставав за ними пан. Нам так не повело ся. Його пани бояли ся та надали за шпехтора, аби у нас не постояв за людьми.

По просьвітних викладах вибрали ся ми до Драгінди, бо третій приятель Федьковича в Банилові.

Два банилівські молоді господарі провадили нас аж до него. Були вони для нас дуже ввічливі і прихильні, бо нас пізнали в школі і тому самі осьвідчили, що нас проведуть аж до Драгінди, хотяї часу не мали і вже було пізно. Приходимо, застаємо газду, що вештає ся по обійстю. У него людно на подвірю, є сини, невістки, внуки. Василіка Драгінда — шляхтич ходачковий. Хата його на горбі, у висіім кінци села; сам він убирає ся по міщан-

ськи. Він чоловік дуже веселий і балакливий. Його оповіданє визначає ся незвичайною образовістю і живістю. Драгінда оповідав:

— Як я був у Ниталії, я не видів там пана Гординського¹⁾, але співанки його знали вояки з інших регіментів. Вони казали до мене: „Це Федькович зложив сю співанку, наш край“.

— Пан Гординський мав таку натуру, що як кому що обіцяв, то слово його не пропало; аби з під землі, то видобув.

— На великі забави, на касина з панами не ходив, лише найлюбійше йому було говорити з низшими від себе. Завидія був. Як співанка, то співанка, а як служба, то служба. Другом пана Гординського був лейтман Молдаван з Михальча під Чернівцями. Вони оба дуже добре заходили ся. Цісар полюбив коменду Молдавана і він остав у столиці бурґшандаром.

Пан Гординський дуже любував ся в тім, аби жовняри красиво співали і в касарни і на маршах і в церкві. Все до співу вибирав хлопців таких, що мали добрий голос, та при скрипках учив їх співати. Було то в Кіс-Васаргелі в Семигороді. Пан мав багато часу та все учив співу. Раз задумав він навчити хлопців гимн цісарський. Учили ся ті хлопці, що визначали ся найліпшими голосами. Коли вже вивчили ся добре, тоді Гординський витягне шаблю, махне на свої співаки, вони виходять, постають у ряд перед престолом. Тоді пан Гординський шаблею уклонить ся сьвященникови, той поблагословить співаків, а вони зачинають співати „пісню цісареві“. А співали по руськи: „Сохрани нам мощний Боже“. Коли доспівають, пан наш знов уклонить ся сьвященникови, той поблагословить, а пан дасть знак шаблею — і кождий іде по тихонько до свого ряду.

— Як ми були в церкві, у той час люди і панцтво не могли Богу молити ся, лиш на нас дивили ся. А коби то ви виділи, яка сила панства йшла на нашу службу божу! Так сподобали собі спів вояцький. На великій службі ані половини не було. Кажу вам, церква набита. А як почнуть бувало наші співаки рівними а красивими голосами співати, то в церкві хоч мак сій, а всі дивлять ся на нашого пана лейтмана. Декотрі аж на лавки повилівають, не

¹⁾ Характеристичне, що інші селяни називали Федьковича «пан», або «пан лейтман», а лише Драгінда постійно називає його пан Гординський.

можуть наслухати ся та налюбувати ся. Що то вже по цілім містї не хвалили нашого пана лейтмана, ні, ні! А йому то байдуже! Найбільше сходили ся на нашу службу божу пані та панни. Нам жовнірам весело було, бо скоро глянеш по церкві, по панцтву — а то всі, як в образ, дивлять ся на нашого пана лейтманта. Не одна панна тогді очи видивила за нашим паном Гординським. І було на кого дивити ся, така особа, як з воску, най ховають ся всі.

— Пан Гординський любив красний спів; тай для себе і для нас устроював хор. Сьвященик бувало каже: Такої паради в церкві ніколи не бувало, як тепер завів пан лейтман Гординський.

— Ви не доповіли, як жовніри в церкві виходили?

— А шож, як!? Пан лейтман стане перед війском, зробить „rückwärtsfront“¹⁾, хлопці обертають ся назад і виходять з церкви. Як уже вийдуть, тут уставить нас у два ряди тай так наші камрати маширують до касарні.

— Чи він переписував для вас свої співанки?

— Ні, його співанки були друквані по шість та по сім листів. Він роздавав ті співанки всім, хто вмів читати. Мені дав та кож, та я читати не вмів.

— Беріть, каже, може будете мали діти, будуть читати на нагадувати.

— А чи маєте ще тоту книжку?

— Так богато років! 40 літ минуло; уже дес си затратило²⁾.

— Як він забавляв ся з вояками?

— Як коли ми мали під липами забавляти ся, зараз хлопці винесли йому крісло і столме, та лавки співакам, аби посїдали. От ідуть тоді і музиканти з кожної компанії. Як почнуть співати, то серце кожного радує ся. Співають, співають, а відтак танцюють та приспівують до танцю. Він купує цигара, вино, і так бавлять ся аж до вечера. А як вечір настане, всі розходять ся. Се було

¹⁾ Той термін уже з коменди викинений, а заступлений словами: »kehrt euch«.

²⁾ Тут треба мати на думці видане Кобилянського »Slovo na slovo do redaktora Slova«, де були уміщені декотрі поезії Федьковича, і звиден також окремою відбиткою друквані були в Чернівцях 1861 р.

на гофу коло касарні. Столика йому треба було, аби поставив книжку. Як співаки вже посходять ся під липами, та позасідають на лавках, а пан тоді каже: „Хлонці, ану співайте мені це!“ Він си дивить у книжку, ци не помиляють. Таке було що неділі. То було у Кіс Васаргелі року 1862.

— Як бувало йдемо на зицирку, зицирують нас пан лейтман Гординський, а так на розум розказують кождому, що і найдурнійший буде знати зицирку. Добре вчили, дай їм Боже здоровє! Нераз по зицирці, по бефели, а пан лейтман уже кажуть:

— Прийдіть крайни до мене, будемо шос співати, забавляти ся.

Ми приїдемо, застукаємо в двері, він крикне: „herein!“ Ми приходимо до покою, салітируємо:

— День добрий, пане лейтант! А він:

-- Дай Боже здоровє. Що робите, крайни?

-- Добре нам, — відповідаємо, — що пан роблють?

— Здоров, Богу дякувати.

Тогди посідаємо і він сідав коло стола серед станції. Пан читає нам книжку, каже принести бриндзі в деревляних мисочках та частує нас.

— Пан Гординський мав уже тогди для себе мундур гуцульський. Нераз, бувало, скине в себе свій мундур офіцирський, убере ся по гуцульськи тай каже:

— Най крайни видять, як мені пасує гуцульський мундур.

Мав капелюх чорний, з огольоном, широкий з павами, сердачок чорний з китицями, сподні (гачі) черлені, постільці з волоками і черлені онучі, черес широкий; а як си убере, возьме топорець у руки, ходить собі по станції тай каже:

— Краяви, а ци пасує це мені?

Ми кажемо: „Пасує!“ Таки пасувало йому. Сидимо нераз і дві годні, а як маємо ерлямес¹⁾, то сидимо й далі, до десятої часом, а як не маємо, то до цаїстраху. Як нема ерлямесу, то пан Гординський каже:

— Краяви, йдіть, абисте до штрофу не прийшли, аби вас не карали. А другий раз просіть ерлямес, абисте мали більше часу забавити си.

¹⁾ Значить: Erlaubnis.

— Які пісні співали жовніри?

— То пес, то тот співає співанки, які в дому знає. А як котра співанка панови вподобала си, то пан бере гітару і пригравляє. Найбільше співали ми такі пісні, що він сам повигадував. Він самий учив нас ті співанки співати.

— Як неділя прийде, а вже по бефели, то не йде пан Гординський з офіцерами на spacer. „Що там, каже, буду гроші з ними тратити, я ліпше тут з вами лишу ся“. Позасідаємо під липами, що росли на наших подвір'ю, співаємо, співаємо аж до несхочу, аж люди дивують ся. Пан був тоді в 17 компанії.

— Чи виділи ви його потому?

— Раз видів у Вижници. Він був у цивільнім стані. Я здибав ся, признав ся до него, а він нагадав.

— А пан тепер дома? — кажу.

— Я, синку, шпектором над професорами. А здибав ся, дай тобі Боже здоров'я! Ходи на скляночку вина. — Випили, і він собі пішов, бо кавав: „Я їду до Чернівців“. Більше я його не бачив.

— А чи не знаєте людей таких, що під ним служили в війську?

— У Вилавчу є оден, Олександр Парфанович, що був таки в 17 компанії, і Колотило Дьордій. У Милієві живе Янко Швейка, він браний роком борше від мене, т. є. 1858.

На тім скінчив Драгінда своє оповіданє. Ми допитували ся за згаданими особами пізнійше, але не могли відшукати. Швейка був тоді у Вижници.

Се оповіданє Драгінди дуже сподобало ся тим двом газдам банилівським, що нас провадили. Вони дуже раді були, що з нами йшли до Василіки.

Розвідавши ся в Банилові про Федьковича, вибрали ся ми в дальшу подорож горі селами, що лежать здовж понад Черемошем. Прямуючи з Банилова до Вижниці, вступили ми по дорозі до Милієва до тамошного надучителя п. Василя Завадюка, котрого питали за плян науковий і за Швейку, але ні сего, ні того не було. П. Завадюк поїхав з нами до Іспаса до п. Маковевича, свого тестя, учителя на пенсії. Ми розповіли п. М. ціль нашої подорожі, а потім я питаю:

— Чи є у вас плян науковий Федьковича?

— Нема! Взяв від мене Андрієвич Василь. Він тепер є у Василеві в кіцманецькім повіті.

— Як Федькович госпітував школи?

— Приїдив на інспекцію як Гуцул, обстрижений, в окулярах. Коли ввійшов у будинок шкільний, то в сїнях поставив капелюх на свій топорець, а тоді входив до класи.

— Який з него був інспектор?

— Він був щиро зичливий і для дітей шкільних і для вчителів, то ніхто на него не скаржив ся. Був чесний. Доказом його чесного характеру було те, що він не приймав ні від кого доносів, отже й не робив з них ніякого ужитку. Також підношу се, що Федькович не був секантом. Жадного вчителя не секував. Ми були би чули один від другого, бо сходили ся на конференціях.

— Якже відбував він конференції?

— Циркуляром скликав учителів до Вижницї, сам сїв собі яко председатель в гуцульськїм убраню, дарма, що урядова особа. Коли було по всїй урядовїй частї, він тоді запросив нас усїх на вино. Погостив вином, потому ми розїйшли ся, а він забирав ся до своєї праці.

— Чи шукав він своїх знайомих, як приїхав на село?

— Деколи бувало, що приїде на госпітацію і трафить в сам ярмарок. Він тоді йде подивити ся на ярмарок, чи не подибле кого знайомого. Тут зїйшли ся люди з усїх сторїн, а між ними багато знайомих з часів військових. Він і з тим привитаєть ся, і з тим, і сей і той тїшить ся, що з ним побачив ся, а він усїх запрошує на скляночку вина. То піде до реставрації, складуть стіл такий довгий, як на весїлю, а він радїє, а він тїшить ся, бо і сей добрий, і той добрий, і сей приятель і той приятель. Так погостить своїх друзів, тай тоді йде на інспекцію школи. Поїїм не було нічого слїдно. Нераз мож було лиш догадати ся, що він більше випив, бо був більше говірливий.

— Чи знаний вам який факт прихильности його до народу?

— Так; зараз розповім.

Се діяло ся за часів інспекторства Федьковича. Один газда в Іспасї отемнів на очи, але його сина про те взяли до війська, навіть реклямація не помогла. Менї жаль було бідного мужика і я хотїв йому помогти в його бідї. Говорив отже в тїй справї зі знайомим, тодішнім старостою черновецьким Цукером, а він казав менї прийти з тим парубком до Чернівців, де буде суперарбітраційна комісія під його проводом і він буде старати ся помогти нещасному. Однак треба було перед тим постарати ся о посвід-

чене від вижницького старости. Я пішов по посвідчене до староства. По дорозі здибає мене інспектор Федькович. Я йому, як йому зверхникови, ту справу розповів, аби знав, де і в якій справі відїжджаю, та що через пару днів не буде науки (тоді не було залізницї). Федькович каже: „Добре робите, йдїть до старости і берїть посвідчене, а я на вас тут зачекаю, бо хочу знати, чи добре поорудуєте, а як нї, то я сам піду за сим дїлом“. Пішов я до старости. Він не хотїв вірити, щоб я безінтересовно за чїмись справами так побивав ся, і не мав охоти видати посвідчене. Але кінець кінцем удало ся менї переконати його і він видав те посвідчене. Коли я вийшов, питає мене інспектор Федькович:

— А що? Як гостили?

— Нічого, — кажу, — староста зразу не хотїв дати посвідчене — тай розповідаю, як було. На те інспектор Федькович:

— Ви не дивїть ся на старосту! Їдьте до Чернівців, тай робїть так, аби було добре. І памятайте, що бідному народови треба все помагати, де і скілько зможете. Се знайте від мене, вашого інспектора.

Так сказав, і ми розїшли ся. А того бідного хлопця увільнили з війська.

Вийшовши від п. Маковєвича ми познайомили ся з п. Синюком, надчителем, у котрого домі перевели пару годин дуже приємно¹⁾. П. Синюк подав менї до переписання урядовї записки і малу кореспонденцію Федьковича з зарядом школи. Ось вона:

В давнїм протоколї шкільної діяльности два рази занотовано: Gesehen bei der periodischen Inspizierung am 30 Jänner

¹⁾ В Іспасї лучила ся тоді цікава пригода: Заки прийшли ми до п. Синюка, розказувано нам історію того дня, що ось у саме полудне обїкрали церкву тамошну невисліджені злодії, то є старші брати в порозуміню з війтом. Нема що казати, дуже займаюча історія, що свідчить про високу моральність старшини церковної і громадської.

Коли ми опїсля сидїли у п. Синюка, приходить двірник до него і питає: „Що то за пани до вас приїхали?“ — »На що вам знати?“ відповідає п. Синюк, а двірник додає: »Бо у селї хтось церкву обїкрав, а тут до вас приїхали якісь пани“. П. С. на се відповів, що сї пани нинї виїхали з Банилової, газда банилівський їх привіз і він може його запитати ся. Вони були два дни в Банилові. Після такого виясненя пішов собі геть напасний злодій, але наперед розпитав Банилівця, чи се правда, що п. Синюк говорив.

1871. Fedkowicz B. S. Insp. Так само написано з датою am 7 Juni 1872.

Nr. 10.

An die Schulleitung in Ispas. Am 7 Juni 1872, vormittag 9 Uhr, werde ich die periodische Inspizirung der dortigen Schule vornehmen.

Zu meiner Weiterreise nach Russisch Banilla an demselben Tage um 2 Uhr wolle ein Vorspann gegen Bezahlung bestellt werden. Wiznitz am 3 Juni 1872. Der kk. Bezirksschulinspektor Fedkowicz.

Між актами шкільними тамже є також слідуєче письмо в німецькій мові, яке в перекладі звучить :

„Роспорядженєм ради шкільної краюї в дня 9 жовтня 1872 ч. 1361 увільнений зі служби інспектор шкільний Гординський Федькович“.

З Іспаса переїхали ми до Вижиці. Тут познайомив ся я з інспектором шкільним п. Григорієм Никоровичем, котрому розповів ціль нашої подорожи. Пан Н. дав нам на дорогу дуже цінні уваги дотично осіб, у котрих можна довідувати ся про Федьковича, за що ми були дуже вдячні, бо тими відомостями покористували ся. Як п. Волянський, так і п. інспектор поручили нам передовсім о. Григорія Кантемира, пароха в Ростоках буковинських, який буде міг подати нам найліпші відомости.

Серед дуже оживленої розмови на тему нашої прогульки звернув я бесіду ось на що :

— Чи уживає школа сторонецька огорода, що подарував їй Федькович?

— Я про той огород не знаю нічого. Як що довідасте ся в Сторонци, то прошу мене повідомити.

— А чи можна би переглянути акти в інспектораті шкільнім з часів урядованя Федьковича? Та чи можна би взяти для Наук. Товариства ім. Шевченка його плян науковий, коли він там є?

— Всі акти з його часів стоять звязані окремо. Я тепер не маю часу їх переглядати. А вкінці п'яких актів не можу видати.

Минуло від нашої розмови близько рік, а п. Н. при вільній хвилі переглянув ті акти, знайшов багато цінного матеріалу дотично Федьковичевого інспекторства, а також його плян науковий і передав усе те Історичному товариству в Чернівцях, за дово-

лом властий шкільних. Я мав гадку переписати його для Н тов. ім. Ш., та мені вже не треба було того, бо я в часі прогульки одержав його, як про се буде ще згадка далі.

Завдяки заходам і щирим трудам п. Никоровича одержали ми випис метрик Федьковичів: 1) метрику шлюбу батька Федьковичевого, 2) метрику уродин Йосифа, 3) метрику уродин молодшого брата його Панкратія і 4) тогож метрику смерті.

Що батько Федьковича брав шлюб у Вижиці в лат. костелі, на се найліпший доказ метрика шлюбу у вижицькій латинській парафії. Ось точний випис: *Testimonium copulationis In libris metricalibus copulatorum Tom. II. pag. 55. Anno Domini 1830. 23 Novembri. Numerus Domus 12. Sponsus: Adalbertus v. Fedkowitz Hordynski dispositor in Putilla filius Michaelis et Catharinae Nobilium Hordynski. Religio rom. cath. Aetas 21. Coelebs. — Sponsa: Anna filia Michaelis Hanicki parochi ritus graeci non uniti et Eudoxiae uxoris ejus vidua p. f. Nicolai Daszkiewicz parochi rit. gr. non uniti in Putilla Nrus. d. 31. Religio graeco non uniti. Aetas 25¹⁾, vidua. Testes et conditio: Michael Kurmanski substitutus commissarius accisae in Wiżnica. Paulus Jałynski privatus professor in Rostoki.*

Під сподом дописка: *Pruducta licentia ex parte utraque a respectivis Dominiis tam testimonio Bannunorum a sponsa, ac dato consensu Patris minnorenis sponsi, cujus facultas inter acta reperitur. — Benedixerat Matrimonium et copulavit eos Emericus Zboray administrator rit. lat. in Wiżnica.*

Метрика уродження Йосифа:

Testimonium ortus et baptismi. In libro metrices baptismi tomo II. pag. 166. Nr. ser. 2. Anno Domini 1834. die 8. Augustus natus sub Nro domus 348, et die 17. Novembris ab reverendo domino Emerico Zboray capellano rit. lat. baptisatus est in Wiżnica Josephus Dominicus (binom.). Numerus domus 348 Stor. Putilla. Religio romano catholica. Sexus masculini. Thorus legitimi. Parentes et conditio: Adalbertus v. Fedkowitz Hordynski, dispositor Domini Michaelis Ro-

¹⁾ Тут роки життя Дашкевичової применшені. З метрики уродження подиктував мені о. Козак, гр. к. парох стороненький дату уродження її, то є 1800, тож вона мала при другім замужю 30 літ життя, не 25, отже була від свого другого чоловіка старша 9 роками.

maszkan in Putilla. — Anna filia Michaelis Hanicki Decani ritus graeci non uniti Russ-Kimpolungensis (Dolhopole) et parochi in Dichtenitz Eudoxiae que Owad uxoris ejus. — Patrini et conditio Vincentius Makowiecki oeconomus in Putilla. Antonina Rzepecka uxor oeconomi in Piotrów. Vincentius Rudkowski mandatarius in Putilla¹⁾. Thecla Przybyłowska coelebs filia oeconomi quondam in Żabie. — Obstetrix Anna Bigene. (До сего послідного назвиска увага п. Г. Н.: „Значить Відений, бо лише такі назвиска є в Путилові“).

Метрика уродин молодшого брата Федьковичевого Панкратія ось така: Testimonium ortus et baptismi. In libro metrices baptisatorum tomo II. pag. 166. Nr. ser. 5. Anno Domini 1836 die 3 aprilis natus sub Nro domus 348, et die 27. aprilis ab reverendo Domino Emerico Zboray capellano rit. lat. in Wyznica baptisatus est: Nomen baptisati Pancratius Isidorus Lubinus (trinom.). Numerus domus Storonetz-Putilla 34⁸. Religio romano catholica. Sexus masculini. Thorus legitimi. Parentes et conditio: Adalbertus v. Fedkowicz Hordynski mandatarius in Dolhopole. Anna... (решта як в метриці Йосифа). Patrini et conditio: Reverendus Stephanus Husiatynski, administrator rit. graec. non uniti in Putilla. Joanna Nepomucensis Rudkowska uxor mandatarii ibidem. Obstetrix Helena Sorokan.

Хрещенє обох синів Адальберта відбуло ся після твердження теперішного лат. пароха Клеменса Еяцінгера на певно в Путилові, бож трудно припустити, аби дитину возили аж до Вижиці.

Сей молодший брат Йосифа помер по двох місяцях життя, ось його метрика смерти: In libro mortuorum Tom II. pag. 81. in parochia Wyznica sequentia inveniuntur: Pancratius Isidorus filius Adalberti v. Fedkowicz Hordynski mandatarii in Dolhopol et Annae Hanicka. Numerus positionis 2. Storonetz-Putilla Mensis et dies mortis 28. mai 1836. Sepulturae 30. mai 1836. Numerus domus 348. Religio romano catholica. Sexus masculini. Dies vitae: 2 mensium. Morbus et qualitas mortis: disenteria. Sepelivit Reverendus Stephanus Husiatynski.

¹⁾ Сей пізнійше став мандатором у Вижиці, купував за безцін у Гуцулів їх ліси і полонини. Те саме робив його син, нотар у Вижиці, та таким чином став мільономим багатирем!

Сі метрики, то важний документ против твердження дра Колесси, що „одною з путаниць є метрика“ Федьковича. Якаж тут путаниця?

В Вижици відвідав я давного мого ученика зі Львова, а теперішнього купця п. Михайла Москву. Учився він купецтва в Народній Торговлі і на ньому сповняє ся ціль того товариства, котрою є: образувати молодих Русинів у купецьких ділах, аби пізніше закладали самостійні склепи.

З Вижиці виїхали ми до Ростік; дорогу вступила гора Німчиць. Перший раз зазнали ми, як їде ся через Німчиць. Гора Німчиць дуже непривітна і неприступна, а дорога по ній в долині вижицької в долину села Підзахарпча і Ростік дуже примітивна, погана і стрімка. Тою горою замкнена від світа вся Путилівщина.

Приходимо до бл. п. о. Григорія Кантемира. Високий ростом, старий сьвященик з сивою бородою, майже 80-літний, вдовець, обличчя симпатичне, поважне. Ми сказали про ціль нашої подорожи. Зараз першого дня почав розповідати про Федьковича, а його оповіданє ясне, просторе та гарне, бо се розповідає близький свояк поета, чоловік високо освічений, а що найважнійше, обдарований незвичайною памятю. Від него записали ми найбільше не лише про Федьковича, але також про Коблицю. Лиш не хотів, аби ми записувати його оповіданя про черновецькі революційні події 1848 року, в котрих брав він сам визначну участь. Коли прийшла відомість до Чернівців про реакційні забаганки шляхти і про облогу Відня, тоді він за складкові гроші¹⁾ провадив через Львів на оборону Відня відділ охотників, зложений з 300 людей; однак уже в Винниках довідав ся про збомбардованє і здобутє Відня.

В хвилях вільних від оповідааня забавляв нас панотець Григорій своїми дотепами і анекдотами, яких знав незміренну силу. Вечерами уряджувано концерти, бо були тут три співаки: перший п. Гарасимович, другий секретар о. Григорія п. Адам Косташик, а третій жандарм з тутешної станиці, п. Купчанко. При

¹⁾ До тої складки причинив ся, після слів о. Григорія, також митрополит черновецький квотою 1.000 злр.

звучним терпеті плила одна українська пісня за другою, а о. Григорій дуже любував ся ними.

Оповіданє бл. п. о. Григорія про Федьковича ось яке :

Федькович був мій первий брат. Його мама, а моя мама були собі рідні. Його мама віддала ся за Дашкевича, котрий був у Сторонци-Путилові. Жила з тим сьвящеником кільканацять років. Звала ся Анна, була вродлива, добра газдиня, тільки науки шкільної не посідала, бо тоді найбливша народна школа була в Вашківцях. Ані в Сторонци, ані у Вижниці не було діякої школи. В Сторонци настала школа, як мандаторство знесли р. 1849. Адальберт Гординський був за писаря у мандатора в Сторонци. Мандатором був Рутковський, батько бувшого нотаря в Вижниці. Гординський зробив іспит, що називав ся Mandatar- und Polizei Prüfung. Як завакувала посада мандатора в Сторонци, то він її дістав у дідича Джурджована, що сидів у Вижниці. Адальберт був зайшлий в Галичини. Тут він не ходив у польськїм убраню, ані не грав ролі Поляка. Хоч конституція вже була надана, не міг він показати ся за польського патріота; тоді міг ролю польську грати студент або дідич.

— Чому він оженив ся з Дашкивичевою?

— Оженив ся з нею, бо вона мала масток, а Полячок не мав нічого.

— Чи то правда, що Адальберт Гординський побивав своїх пасербів?

— Він був інтелігентний чоловік, то була горда особа, будь із ким не говорив, не то аби запускав ся з дітьми. Тоді діти сиділи більше в офіцинах. Я ніколи не чув, щоб Адальберт побивав ті діти, тай мати ніколи не скаржила ся передо мною на те.

— Чому родителі Федьковича зле жили?

— Вона була заздрісна о него і ззатого мали сварку. Для приміру наведу таку пригоду: Панський двір був один тут у Ростоках, а другий у Довгополи. Сюди приходив Адальберт полагджувати усякі справи мандаторські. Раз вона перебрала ся за Гупулку і прийшла сюди (до Ростік) підзирати його, що він тут робить. Зазирала вона, зазирала, а він її пізнав; злий був за то, що його підглядає, та вислав пушкарів, аби їй дали доброго нерцю: „Що за нужда ходить! Ідїть, дайте їй!“ Дали їй кілька кольбів; вона втїкла і не признала ся, що вона мандаторка.

— Яквй був стрій матери Федьковича?

— Вона вбирала ся так, як тоді всі панії, що тільки капелюхів не носили. Селами навіть обивательки не вбирали капелюхів.

— Чому він покинув жінку і коли, і які були відносини між ними?

— Коло 1846 р. покинув Адальберт мандаторство, пішов до Чернівців і дістав посаду при табулі, званій „städtische Grundbuchführung“. Він мав посаду в Чернівцях, а до Сторонця приходив¹⁾, бо там мешкала його жінка. Раз наймили вони більшу хату і мешкали разом, але її все тягло в гори; там мала велике господарство, котре їй приносило значні доходи, а що господарство без догляду упадає, то вона вертала знов, бо мусіла вертати; там були не лише кури, качки, гуси, але були коні, воли, корови, плуги і вози. Тож вона мусіла їхати пильнувати свого господарства.

— То вони не жили в сепарації?

— Жінка приїздила нераз до Гординського до Чернівців. Сиділа тиждень, місяць, тай знов їхала до дому. Отже того ніколи не було, щоб він її зовсім покинув.

— Чи приїздив Федькович до Сторонця до матери, бувши учеником?

— Коли він ходив до школи в Чернівцях, то як прийшли свята або вакації, то приїздила його мама до свого чоловіка і брала сина до себе в гори. Завважати треба, що се було перед роком 1849.

— Що тоді було, як військо прийшло до Сторонця?

— Капітан Бенделя заквартирував ся в домі Гординської, жовніри були розквартировані по людех. Федькович був тоді дуже пристойний, гарний хлопець.

— Чому Федькович пішов у Молдавію?

— Звичай був, що хлопці втікали на Молдаву.

— Яким способом дістав ся Федькович до війська?

— Адальберт Гординський просив мене, щоб я намовив Юрія, що найліпше буде, як він піде до війська, а за те тато купить йому кадецтво. Так я його на те наклонив, а він пристав.

¹⁾ »Приходив«, значить у Путілівщині також приїздив. Пішов конем, значить поїхав верхи

То подали до відомости старому і се склонило його, що казав його асентерувати в 18 році життя. Тато купив йому кадецтво; 120 зл. коштувало. Я тоді був на другім році теології. Юрій скінчив школу реальну, яка тоді була в Чернівцях, „Unter-Real-schule“. Його тато дав до реальних шкіл, мав гадку далі давати до Львова або до Відня до висших реальних і певне був би дав на техніку, бо мав звідки посилати.

— Як Юрій поводив ся в війську?

— Як він поводив ся в війську, не знаю, а лиш знаю, що дуже виобразував ся там. Коли був офіцером, то був такий, як панна: пити не пив, курити не курив, ані в карти не грав, а стидливий був як дівчина. Кілька студентів приходило до него, як Кобилянський, інших не памятаю; образовані люди були. Я знав се, бо він мешкав у мого тестя при вулиці „Kuřumare Strasse“. Коли не хотів уже більше служити в війську, то дістав 300 злр. пенсії.

— Чи займав ся він політикою?

— Так. Хотів, аби його вибрали послом. Раз були вибори¹⁾. Не знаю куди, чи до сойму, чи до ради державної. Фошка був уже послом. А Гуцули хотіли вибрати лише мужика, бо „Німець нас продасть“ казали. Може таку версію пускав між них Фошка, аби тим певніше забезпечити собі вибір. Федьковичеві не довіряли, бо носив „лянки“. Прийшло до вибору, староста Губріх (брат того, у якого поет учив діти) і Федькович також кандидував. Його вибрали до комісії, мене і кількох мужиків. Фошка передше агітував за вибором його на двірника, а тепер злий був на него, що він кандидує. Так оба кандидували. Фошка (селянин) мав за собою голоси. Я тоді розпочав промову: „Панове газди! Фошка багато для вас зробив, пани мають уступити, але не треба забувати і на „поляниці“²⁾. Я міркую, що Федор Кушнір з Підзахаря буде найліпший“. Моєї ради селяни послухали і його вибрали послом. Юрій тоді встав і промовив:

— Федоре Кушніру! диви ся, аби ти не носив брехві в торбі від села до села, як Фошка носив. Будь чесний і ретельний заступник наших громадів.

¹⁾ Се оповіданє іде про виборчу коміку. А треба додати, що о. Григорій з приємністю оповідав всякі комічні сцени.

²⁾ Значить мешканці з долів, рівнин, поля.

На се відповів Фошка :

— Юрію! Загнав я тобі відь рибу в сак, а ти мені гей не дуже. Я твій ліс не перерубав, а ти мій ні. Дий, дий, порухуємо ми си на переді.

Його наміром було, аби його вибрали громади послом до сойму і до ради державної, але мужик образованому чоловікови мало довіряв, як і тепер, то не міг він свої ціли досягнути.

— Задля чого консисторія черновецька відкинула буквар Федьковича?

— Причиною того був аристократизм крилошан. Вони казали: буквар написав якийсь Федькович, що заледво був офіциром. Коли би то був написав який совітник консисторський, то зараз були би апробували.

— Чи Федькович усе ходив у сардаці?

— Коли був інспектором шкільним, каже йому раз по доброму староста Цукер:

— Чи ви не послухали би мене і може би ви до засідання не приходили в тім строю?

Федькович відповів:

— Як хочете, то я зовсім не прийду на засідане. Як я раджу що народови, то наряд мені не вірив би, коли би я не був у народній одежі. Жию між народом, люблю той наряд і одежі народної не покину! Великий народолюбець був.

— Чи мужики в горах бояли ся мандаторів?

— Мужик як ішов попри хату мандатора, то з пів кільометра перед нею шапку здоймав. Доходи мали мандатори і мандаторки. Від кожної хати люди давала їй повісма, жінки за дармо пряли, а арештантки у повіті полотно білили. Коли Юрій вернувши з війська хотів іти пішки на храм на Спаса до Сергіїв, а мама його питає: „Чи ви гадаєте іти до Сергіїв на храм?“ — „Гадаю іти“. А вона: „Та піша?“ Він відповів: „Мамо, мамо! Коли ви гадаєте мандаторство на клинок повісити?“ Їй так жаль було за мандаторством, що пані велика була. Пішла до стодоли і там два дни плакала, нічого не їла. За тим мандаторством варто було і рік плакати!

— Коли він хотів женити ся з Павліною?

— Як був інспектором, хотів женити ся з Павліною Волянською, але зразу Павліна не хотіла йти за муж за него, а коли пізнійше надумала ся, то вже Юрій не хотів.

— Який з него був інспектор?

— Юрій був здатний чоловік у шкільних річах, добрий інспектор.

— Чи його хрестив о. Юрій Кантемир?

— То не правда.

— Чи Федькович був подібний до батька?

— Зовсім похожий з лиця і постави на свого батька, і голос мав зовсім такий.

— Як старому поводило ся в Чернівцях?

— Адальберт Гордишський на старість пішов на пенсію. Купив собі два доми в Чернівцях на Blumengasse, і в пенсії жив також довший час, а потому на старість отемнів. Юрій просив мою жену і маму Василя Волянського, щоб його погодили. Він був при батьку, аж як Адальберт дуже ослаб, закликав потаря (також Поляк був) і записав йому весь свій маєток.

— Прошу розповісти про сервітутову комісію.

— Перед р. 1848, як відомо, була панщина. Люди робили на поли дідичам безплатно і на своїм вікті. Припис був, що кождий гавда мав дідичеві робити 12 день на рік. Дідичі зробили собі поволеньки з тих 12 днів 200 днів і 300 і поверх 300. Тому були все скарги від мужиків, що дідичі їх панщиною утискають. Се було в поли¹⁾. В горах же пани не мали ґрунтів, то селяни замість роботизни платили грішми дань. Платили від 4 зр. до 15 зр. після маєтку. За те пани присвоїли собі толоки і ліси, позволяли мужикам у лісах пасти, також позволяли їм дерево брати з ліса для заклажі на будинки і на опал: усе то лиш для власної потреби. За те уживанє пасовиска і ліса платили мужики панам рокове: біднійша кляса одну, середна дві, а богатша три вівці. Щоби забезпечити собі доходи, установили пани всюди ферштерів і побережників, і лише тим Гуцулам не боронили йти в ліс рубати дрова на свсю власну потребу, на заклажу, на будівлю і на опал, що давали вівці титулом чиншу. А котрий не давав, того не пускали в ліс. Хоч котрий виказав ся квітом від пана, то мусів ще ферштерови дати ягнятко, а побережникови прийнаймні сороківця. А котрий не хотів оплатити ся всім, то прийшли побережники до його хати, розбили йому піч і ще на попелі

¹⁾ Значить на долах.

поклали печатку із свого писаного топірця. Потому ходили на ревізію дивити ся, чи печатка стоїть. Як котрий нарушив печатку, поклав вогонь, такого уважали за лісового влодія, брали його до мандатора і мусів кару заплатити грішми і ще сидів у гарешті. Сям способом силували пани, що кождий мужик мусів годити ся з паном і давати пану то, що пан хотів. Як у зимі студїнь, або треба їсти зварити, а не було де, чи се не присилувало його до угоди?

По знесеню панщини остало ще з кілька рік, що мужики мусїли дідичам давати вівці за уживанє толок і ліса. З причини, що сей акт належав до підданства, до панщини, то правительство було приневолене і сї данини знести, тому установило сервітутову комісію, котра мала розслїдити, кілька доходу мали дідичі від селян за уживанє ліса і толок. В той час не було торгу деревом. Правительство завїзвало громади в горах, аби вибрали до сеї комісії чотирох своїх пленіпотентів, що мали давати сервітутовій комісії питання і відповіді. Громади путилівського округу вибрали своїми пленіпотентами Григорія Кантемира, пароха з Дихтенця, Юрія Фельковича, господаря з Путилова, Якова Рубаного, також господаря путилівського, і Власія Фошку, господаря сергіївського. Дідичі вибрали своїми повновласниками: Ігнатія Гушкевича з Лукавця, Чишаківського, бувшого обершїца з Шипота, і Песля (Poesl), бувшого управителя барона Гуденуса, котрий в остатніх часах купив був добра від Михайла Ромашкана з Іспаса.

Як та комісія уконституувала ся, тоді згадані заступники громад зробили собі нараду, яким способом могли-б видобути від панів ліси і толоки для всіх селян, яким без того не було як жити. Кантемир і Фелькович радили запроєкувати панським пленіпотентам відшкодованє за ті вівці, а хоч би і за поверхницю, — тільки, аби вони відступили селянам ліси і толоки, аби то була власність мужицька, а цілий край має панам сплатити. Пленіпотенти панські пристали на се по довгих короводах.

Тимчасом прийшло письмо від міністерства, щоб сервітутова комісія оцінила, що була варта вівця від р. 1830—1840. Комісаром наданим від правительства до комісії сервітутової був Штокера. Комісія мала багато роботи з вичисленєм панських доходів у всіх селах Путилівщини. Так комісія ухвалила індемнізацію панам, якби від них купила для Гуцулів ліси і полонини. Тим способом дідичі дістали індемнізації: Ромашкан 150.000 зр., Айвас

140 000, Джурджован 130.000, то значить дістали так, якби були свої добра продали иншим. Пани не були скривджені, а Гуцули уважали се за щастє, що в своє посіданє одержали ліси і полонини.

Всі пертрактації угодові з пленіпотентами дідичів вели лише оба інтелігентні заступники народу Каптемир і Федькович, бо з пленіпотентами селянами не можна було до ніякого кінця дійти, бо вони заєдно говорили: „По що край має платити дідичам гроші за викупно лісів і толок, коли то всьо було наше з діда-прадіда? Пани тут не мають нічого, всьо люди тримали“.

За часів панщини котрий мужик добре заходив ся з паном, у своїм часі платив дань, то сидів на своїм ґрунті, але як не хотів платити, то пан мав право викинути його з хати і дати там иньшого.

Пленіпотенти гуцульські зробили для селян так много, що ніде в цілій Австрії селяни того не осягнули, що тут Гуцули. От приміром погляньте за Черемош на галицький бік: там низші збочі гір — село гуцульське, висші камеральщина або власність панська. По сей бік Черемоша в цілій Путилівщині всі ліси і толоки і в низших горах і в висших, то все власність гуцульська.

Таким чином повновлазники народу ущасливили Гуцулів і їх потомків, а що нарід навіть не подякував їм за се, то не диво. Вони були в той час темні і невчені.

Громадяни, що дістали толоки і ліси, розпаювали все те між себе і тому тут громади нічого не мають, бо громаді нічого не лишили. Котрий Гуцул продав ліс Жидам, той нічого не має, а котрий не протратив, той має.

Були такі мужики, що по таким кориснім полагодженю справи оказували своє незадоволенє і так говорили: „Що пани нам подарували? То що було наше з дідів прадідів! Така тото сервітутова комісія!“

— Прощу ще з ласки своєї подати мені інформацію дотично иньшого питання, котре не має ніякої звязи ані з Федьковичем, ані з сервітутовою комісією, а власне, де була давно найблизша почта в Путилівщині?

— Давно почта була лише в Чернівцях, близше не було. В Галичині була почта в Кутах. То мій батько як посилав гроші для мене з Дихтенця, то треба було до Кутів посилати і дати

почмайстрови „око“ масла, аби приймив гроші; називав ся Віржба.

В часі мого побуту у о. Григорія розповів я йому про свій клопіт, що ніде не можу роздобути пляну наукового Федьковичевого. На се сказав мені о. Григорій:

— Як ніде не дістанете, то при повороті з подорожи я вам дам його.

І так стало ся. Я ніде не міг його бачити, не то дістати до рук, тож вертаючи з прогульки попросив я о той плян, одержав його з рук о. Григорія і відіслав Наук. товариству ім. Шевченка.

Від о. Григорія пішли ми до п. Нікифоріяна, пенсіонованого учителя в Ростоках. Жона господаря дому, своячка Федьковича, розповідала про нього, що ми бажали:

— Чи жінка старого Гординського приїздила коли до него до Чернівців?

— Жінка сиділа з ним якийсь час, але їй у Чернівцях скучно було, вона не мала що робити. Вона дуже дивувала ся, чого чоловік сидить цілими вечерами в касині. Раз убрала ся в білий капелюх таї пішла за ним до касина, бо гадала, що там бувають і дами, але переконала ся, що не було. Побула трохи, таї пішла до дому. У неї все на гадці було її гадівство, тому вертала назад до свого господарства, бо була запопадлива і дбайлива гадиня, а гадкою її було придбати добра для свого Юзя.

— Які вимоги мав він дотично мови?

— Коли старий Гординський жив у Чернівцях, то він рад би був, аби жінка говорила з ним по польськи або по німецьки, але вона того не знала.

— Чи бував коли Юрій у Ростоках?

— Він жив тут року 1866 ціле літо. Я йому вікт давала.

— А що він робив цілими днями?

— Читав, писав, учив нашого сінка, співав багато, ходив по горах, бесідував з людьми.

— Чи йому в Ростоках сподобало ся?

— Казав, що любує ся в тім, що тут огороди красні, овочі добрі; подивляв горіхи волоські, що ростуть такі, як величезні дуби. То він любив сидіти під таким горіхом. Тут удають ся красні сливки, яблока, виноград, не так як у Сторонци, то він

тим тішив ся. Часто говорив, що Ростоки йому сподобали ся, бо тут половина поля а половина огородів¹).

— Чи мав він милосерне серце?

— Мав таку натуру, що всьо роздавав бідним, хотяй би собі нічого не лишило ся.

До сеї уваги додав оісля о. Кантемир:

— Юрій матеріялістом не був. Що було, то йшло. Бідного не облишив ніколи, аби не помилував.

— Який був у него домашній заряд?

— У него дома не було кому йому ані зварити ані випрати.

— Чи любив коли яку дівчину?

— Була у Міговій чудово вродлива дівчина Циганка, Катерина звала ся. Страх, як дуже уподобав собі був її Федькович і полюбив.

[Ся відомість про любов Федьковича до Циганки Катерини є для нас зовсім незнаний, новий епізод. Ся новина поясняє нам ту важну подію, чому в поезіях і повістях Федьковича досить часто виступають Циганки. Федькович був великий знавець душі циганських дівчат (також і жінок). В його творах знаходимо психічний розвій чуття Циганок і то почавши від починаючої ся любови у дівчини наївної, молоденької, аж до психічного умотивованого почування піметн заведеної любови у женщины, котра з цілим жаром полудневого темпераменту мстить ся на своїм конкуренті, котрий її уводив довший час, а потім покинув і з иньшою оженив ся. В мальованю вдачі і характеру Циганок Федькович незрівняний].

— Коли то Федькович хотів женити ся з Павлиною?

— З Павлиною хотів Юзьо женити ся по р. 1867, а може як був інспектором.

— Що стало ся з нею пізнійше?

— Павлина пішла замуж за бідного Гуцула тай служила в Михальчу у шваґра Томовича, а потому в Дихтенци у Юрія Кантемира.

¹) Знає ся, в часі побуту Юрія в Ростоках написав він свою гарну новелю »Опришок«, де кольорит такий яєний, а тип Донди дуже ориґінальний. Друкована вперве в першій річнику »Правди« р. 1867.

— Які були відносини батька Гординського до сина?

— Старий Гординський писав до Чернявського, аби син прийшов до него, що рад би його видіти і дивує ся, чому він не приходить. Чернявський договорював, аби йшов. По часови дав ся Юзью намовити і пішов до старого. Старий тішив ся дуже, обіймав його і цілував та й казав: „Сину мій возлюблений“. Тато його страшенно любив.

— Як то стало ся, що швець посїв реальність Федьковича?

— Швець присягнув, що Федькович йому всьо записав, і хоч свояки подали до суду свої претенсії, нічого не помогло.

— Яка мова розговорна була в сих сторонах у інтелігенції перед 50 роками?

— Тут говорило ся по німецьки або по польськи.

— Якою мовою говорила Гординська?

— Вона не знала ані по німецьки, ані по польськи. Говорила лиш по руськи з дітьми і чоловіком. Ще в тих часах, як я була панною, то як дівчина не знала говорити по німецьки, то говорила по польськи.

Вїхавши з Ростік, задержали ся ми аж у Дихтинці, у знайомого надучителя п. Сильвестра Балашескула, котрий виводив нас до дому свого старшого брата, пароха дихтинського. Син пароха, Геньо, ученик руської гімназії в Чернівцях, товаришив нам до Николая Кочергана, котрий мешкав мило за Дихтинцем, у горбах. Куток той називає ся Греблин і належить до парохії довгопільської¹⁾.

О. Балашескул повів нас до Сторонця-Путилова, і виробив нам у Сторонці протекцію у бурмістрового зятя, тамошного лікаря, щоб секретар громадський видав нам усі акти сервітутового процесу до переписаня в канцелярії громадській, що секретар дуже радо учинив.

Ми закупили багато паперу, щоб на дві руки переписувати коло 200 аркушів дрібного і густого, німецького письма. Коли

¹⁾ Греблин відзначаєть ся тим, що, як на цілій Гуцульщині панує велике п'янство, так у сїм кутку ніхто горівки не пє, а щоб людей в часі жнив почувати, виробляють самі мужики напиток з яфин, додаючи до него рум'янку. Через те має сей напиток особливий смак.

я взяв у руки ті зшитки протоколів, то побачив, що одним із них не достає початку, другим кінця, місцями папір так зпищений, звжовклий, що відчитати на ній письмо зовсім неможливо. Отже хоч би ті фрагменти були переписані, не було би з того ніякого хісна, бо цілих протоколів однако не мали б ми, а переписуване було б забрало найменче три тижні часу; а по друге побачив я, що на всіх тих протоколах письмо літографоване; значить ся, ту роботу виконало краєве правительство черновецьке; один примірник переслало урядови громадському в Сторонци — отже не потрібно переписувати, бо їх мусить бути ще багато примірників у реєстратурі тої власти. Тому покинули ми розпочату роботу.

Наукове товариство ім. Шевченка може віднести ся до краєвого правительства в Чернівцях і просити один примірник тих протоколів, а коли би навіть не одержало і треба було переписувати, то буде се відпис з повного тексту, а не з уривків.

(Далі буде).

Роман Заклинський.

За слідами Федьковича.

(Записки з прогульки по Буковині).

II.

В Сторонци допитували ся ми за п. Кудерною, бо нам говорено ще на долах, що той пан буде знати найбільше розповісти про Федьковича. Отже знайшли ми його вечером у тамошнім казино, де крім нього не було нікого, і розпочали спокійно інтервю. Найперше задавав я питання п. Кудерні дотично батька Федьковичевого.

— Яка причина була, що Адальберт Гординський посватав удовицю, хоч вона мала шестеро живучих дітей?

П. Кудерна відповів:

— Против него була вона „cierła wdówka“, бо він був голий, але за те він був против неї кількома роками молодший. Він одержав маєтну жінку, а вона молодого чоловіка.

— Через що старий Гординський зле жив із жінкою?

— Жінка робила Адальбертови сцени за те, що він був любитель красного пола; вона не хотіла того терпіти. Звичайно буває, що старша жінка контролює молодого чоловіка. Скоро він прийшов до дому, то вона зараз зачинала робити йому докори: „Я виділа“, або „мені казали, що ти з тою, або з тою говорив, а за тою заглядав“ і т. д., а він відгризав ся і сварив на неї остро. Се була звичайна причина до сварки. Того зсього зразу не було. Аж як він став мандатором, розбогатів та запанів, тоді почав брикати.

— Чому старий Гординський зрік ся інтратної служби мандаторської?

— Він був розумний чоловік і знав, що панщина буде скасована, а мандаторство дістане в лоб. Тому задумав іще перед 1846 р. покинути приватну службу та хотів постарати ся о становище державного урядника і задля того зрештував із мандаторства путилівського. Він мусів мати запевнене, що отримає посаду, бо інакше не був би рещтував. Може й наперед одержав посаду та аж тоді подякував дідичеві на службу.

— Чи ви не знаєте, через що Адальберт Гординський покинув жінку?

— Він не покинув жінки, іно сидів у Чернівцех, бо там мав посаду і мусів там мешкати, а вона мала свою реальність і велике господарство в Сторонци і також не хотіла того покинути.

— Яке було житє Адальберта в Чернівцех?

— Він жив так, як борсук¹⁾.

— Чого Федькович був у Молдавії?

— Юрій пішов у Молдаву, бо там був його брат у Ясах писарем при австрійським уряді (нишнім конзуляті). Юрій відай старав ся також дістати там місце. В Ясах мав нагоду вчити ся і осьвічувати ся.

— Чи згадував про бояршию Бранкованіцу?

— Ні! Ніколи не було ні найменшої згадки²⁾.

— Чи оповідав коли Федькович про свій побут у Ясах?

— Любив часто оповідати, але на жаль ніхто того не записав.

— Чи був він чоловік осьвічений?

— Федькович був чоловік високо осьвічений. Я поважав його задля його осьвіти.

¹⁾ Пояснене до сього вислову знайдемо в мойй брошурі »Чи можна Федьковича Косованом звати?«, де п. Василь Волянський розповів як наочний свідок про екнирство старого Гординського.

²⁾ Від п. Кудерни довідали ся ми щось нового про побут Федьковича в Молдавії, а власне, що його брат був писарем при австрійським конзуляті. Коли се правда, то являє ся знов видумкою писане Федьковича в його автобіографії про брата Івана, що укривав ся перед Австрією і тому змінив назвиско на Грігорій Адамі.

— Чи маєте який рукопис Федьковича?

— Тепер не маю нічого. Мав я в манускрипті „Баркаролю“ його і дав пану Тимінському¹⁾.

— Чи званий вам шестий лист його писаний до Горбала?

— Знаю його добре. То був пасквіль. Федькович написав його в екстазі. Тут був др. Колесса, здається 1892 р., і казав, що опирає свої виводи на тім листі. Я йому на те сказав: Пане! не давайте віри сьому листови! Нема фундаменту до такої комбінації! Федькович може й випив, тай написав такий боклук. Але др. Колесса мене таки не послухав.

— Чи старий Гордицький побивав своїх пасербів?

— Федькович ніколи про се не згадував. Та знаєте, він тото писав із Семигороду 1863 р. в тім самім листі до свого приятеля. Ми вже знаємо, яку він там правду переказував.

— Які були його відносини до батька?

— З гіркістю говорив про тата за те, що він зневажав маму.

— Алез даруйте, вона сама була причиною тих зневаг, бо сама розпочинала з ним сварку, як ось ви розповіли.

— Вона була дуже задрісна.

— Чи був Федькович на похороні своєї сестри Марійки?

— Про се не згадував²⁾.

— Чи Федькович шанував свою матір?

— Він мав чуте лише до своєї матери. Дуже її любив і поважав. Ще й по її смерті споминав про неї з безмежною почестью. Як коли я побачив, що він іде в сторону церкви, де був і цвинтар, питав його: Чи йдете до церкви? а він відповідав: „Не так до церкви, але до мамки трошка“.

— Чи він часто писав що?

¹⁾ Се відносить ся до Івана Тимінського, совітника фінансового в Чернівцях, що ще тоді жив і дуже інтересував ся Федьковичем.

²⁾ Вп. о. Козак, парох стороненький, подиктував мені з метрики дагу смерті Марійки. Вона померла дня 24 липня 1848 р. в 31 році життя на сухоти. Думаю, що Юрій міг бути на похороні яко 14-літній хлопець, тим біль ше, що він Марійку дуже любив з часів дїточих як свою першу учительку.

— Як йому коли прийшло на гадку писати, то нераз замкнувся і сидів 5—6 неділь і працював і не дав собі перебивати. Тоді вже нікуди не виходив.

— Коли Федькович перестав бути офіціром?

— Він зложив гонор ляйтнанта і подякував за рангу офіцера коло р. 1868, а потому шаблю свою подарував о. Томюкови¹⁾.

— Чи приходив коли до Сторонця, як був за інспектора?

— Хоч був інспектором, то мешкав у Сторонці, а в Вижниці наймав собі один покій і там реферував.

— Який то був чоловік?

— Він був чоловік практичний і в ситуації швидко орієнтувався. Ми були дуже добре знайомі. Я взяв собі за ціль пізнати його і був у нього щоденним гостем. Ми жили в дружбі. Він був у мене кумом. Я студював його душу, його характер довші літа і пізнав його докладнійше, як хто иньший у світі.

— Як ви відносили ся до него як до поета?

— З почесстю був я і буду для його творів, бо вони вийшли вповні з уст великого світового поета. Я поважав Федьковича задля його креацій, задля його поезії. „Се геній, се перла людськості“. Так думав я про него, і таким він був для мене, коли деклямував мені свої поезії.

— Чи метрика рідної сестри Федьковича є в уніятській парафії?

— Нема. Мусить бути у латинського пароха в Вижниці.

— Яке було становище Федьковича в сервітутовій комісії?

— В процесі з дідами стояв Федькович цілою душею по стороні Гуцулів і всякі протекції з боку панів не мали на него ніякого впливу. Федькович був противний усім заходам панським, а його значінє в комісії було велике. Се треба сконстатувати для віддання йому чести, що він громади заступав добре, а твердо противив ся всім забаганкам панів. Але пани знайшли спосіб: як виділи, що процес іде для них некорисно, взяли ся на підступ. Наймили собі кількох фрунташів, гавкунів, щоб ширили між народом таку гадку, що не треба з панами процесувати ся, але нехай

¹⁾ Бакалось би, щоб Історичне Товариство в Чернівцях, або Наукове Товариство ім. Шевченка набуло ту шаблю для свого музею.

цілий край дасть їм сплату. Перебрали на свою сторону Куряша і інших, то й справа панська станула ліпше. Ті гавкуни розпочали велику агітацію між мужиками; обіцували їм гори - мости, дарунки давали та спонукали їх до того, що ціла громада путилівська пішла до него сказати, що люди не хочуть довше процесувати ся з панами. Федькович здивував ся зразу і обурив ся тому, що він має в тим процесом так багато клопоту і так много прикростей, тратить багато часу, а тут самі селяни противні всему. Тож почувши таке гірке слово від Гуцулів, устав, та віритований питає:

— Так ви не хочете процесу?!!

— Не хочемо, не хочемо; обійде ся без процесу.

— Коли так, то й я відступаю.

— Так, так, відступіть.

Тоді наступила угода між спорячими, а тим самим кінець процесу. Пани офірували йому гроші від початку процесу, але він не хотів брати.

Ось кінець мого інтерв'ю з п. Кудерною.

Коли я був у Сторонци, саме тоді переїздив туди крилошанни митрополичої капітули о. Ганицький, вертаючи з прогульки, і задержав ся в домі пароха о. Козака. Я прийшов туди з п. Гарасимовичем, щоб винитати ся про Юрія, бо я не думав, що в часі сеї прогульки буду також у Чернівцях.

— Що вам знає про початкову науку Юрія?

— Першу науку одержав Федькович у Кисилицях. Там були тато Йоан Ганицький протоєрей. Вони тримали учителя домашнього до своїх дітей і туди деходив Федькович. То його початкова наука¹⁾.

— Чому Юрій осів у Сторонци?

— Він мав гадку, осідаючи там, бути депутатом, і в тій цілі убирав ся по гуцульськи²⁾.

— Яке було його поступуванє при сервітутовій комісії?

¹⁾ Аж тепер знаємо, яка то була та початкова наука Юрія. Доси ніхто не вмів про се сказати. Тут він приватно вчив ся чотири класи нормальні і тому міг перейти опісля до реальної школи.

²⁾ Знаючи, що Федькович радо вбирав ся в стрій народний ще як був офіширом, тяжко повірити, щоб він се робив із вирахуваня.

— На шкоду Гуцулів не робив.

— Що знаєте про його інспекторство?

— Як інспектор був дуже добрий, не старався, аби з сільських дітей були філософи, але аби вміли читати, писати, рахувати.

— Чому консисторія черновецька не надрукувала його букваря?

— Продан був референтом, він був дуже твердий і відкинув буквар з причини фонетичної правописи. Він казав: „Я мав би на старі роки вчити ся письма від Федьковича?!!“

Оповіданє о. Ганіцького дуже коротке тому що о. Г. не мав часу більше розповідати.

Федькович не мав щастя в женитьбі. Йому була сподобала ся панночка Юлія Дияконович, сирота по сьвященику, і він забажав з нею оженити ся. Було се може 1864 р. Мати панни жила в Сергіях, де її муж був парохом і помер р. 1856. Федькович почав бувати гостем у них що раз частійше, а мати панночки була тому дуже рада, бо він сподобав ся їй на зятя. Тимчасом нещастє хотіло, що з панночкою знав ся і любив ся вже довший час учитель Крилатий. Тож візити Федьковича наповняли страхом молоду закохану пару задля того, що Федькович був „ліпша партія“ і мама воліла віддати доньку за багатого чоловіка, бувшого офіцера, що мав свояків між сьвященством у цілій Путилівщині. Тож у домі вдовиці Дияконовички почали ся тепер звичайні сцени дівчини против нелюбого, а маєтного жениха, і скінчили ся тим, що мати мусіла вволити волю енергічній доньці та приспішила день вінчання з Крилатим. Від тої Федькович тяжко зажурив ся і став що раз частійше шукати веселого товариства.

Юлія була рідна сестра матери п. Омеляна Поповича. Крилатий живе тепер у Боянах. Його перша жінка померла коло 1895 р.

Розповів п. Ом. Попович і Никифоряниха.

Ось іще уваги панни Анни Губріх, доньки давного начальника суду сторонецького, своячки о. Ганіцького. Панна Губріх студіювала Федьковича з становища психічного, тому її уваги дуже цінні. Я розмовляв хвилю з панною Г. в домі о. Козака, пароха сторонецького. Вона звернула мою бачність на якесь незадоволенє у вдачі Федьковича, яке він, звичаєм народним, топив у чарці, щоб позбутися туги. Тому шукав веселої компанії, заливав хробака

і забував про свою тугу. Але причина тої туги нікому не була відома. Ся туга припадає на час, коли Федькович був закохав ся в Юлії Дияконович.

— Чим Федькович виявляв своє образование?

— Федькович учив мене всіх предметів по німецьки, також учив языка французького.

— Чи було в його вдачі щось особливого?

— В його вдачі можна було завважити незадоволенє, про котре перед хвилькою я розповіла.

— Чи він шанував звичаї народні?

— Як його мати померла, то він по народному звичаю перевязав голову чорною хусткою і так ходив без шапки аж до погребаня, а при похороні голосив, як звичай тут гуцульський. В тім часі ніде не виходив із дому.

— Чи все ходив убраний по гуцульськи?

— Щоб стати популярним, убирал ся по гуцульськи, а лиш два рази до року убирал ся по військовому і то на іменини і на уродини цісарські. Як прийшов до нас у строю військовім, то поводив ся зовсім інакше, не так як усе; тоді був елєгантний, сальноновий, розмовний, дотепний, а як прийшов у гуцульськім строю, то вже як би иньший чоловік.

— Чи він робив що доброго, як двірникував?

— Коли був війтом, уряджував публичні забави з танцями при скрипках для селян і сам вмішував ся в забаву. Се робив він у тій ціли, щоб нарід відтягти від пиянства по шинках.

Врешті осьвідчила панна Губріх, що всі свої замітки розповіла дру Колесі.

Про будову церкви сторопецької розповів п. Юрій Скраба, даскал, п. Чучко та иньші. Тут подаю зміст їх оповідань.

У Сторони є тепер прекрасна нова церков, — заслуга се Федьковича. Він бувши двірником дбав, аби вибудувати нову церков, але також запобігав і за се, аби громадян не здирали репартиціями. Він поволи призбирував капітал, потрібний на будову церкви. Найперше, аби було де вибудувати її, подарував гарний кавалок свого огорода під будову. Красний дарунок має руська громада по вічні часи від Федьковича. В той час, коли Федькович двірникував, видів він, як Жиди розпичують нарід, аби загортати маєток легкодушних Русинів у свої руки. Він сумував дуже над тим, що так багато темних селян руйнує ся через горівку, а їх

половини, огороди, луги та ліси переходять у жидівські руки. Він здержував їх від пияства карами грошовими. Гроші ті складали ся на будову церкви і він вів із того дуже точний рахунок. Також накладав грошові кари на тих, що сиділи на віру. Вони мусіли платити за те по пять до десяти левів кожного року. Все йшло на церкву. За часів Федьковича висилали людей на коляду в тою заявою, що йдуть колядувати на будову нової церкви. Як до заможности і офірливости давали люди кілька хто міг, і треба признати, що люди се розуміли, що лїпше добровільно складати, бо примусово мусіли би давати великі гроші, тому в коляди приходило і по 200 левів. Федькович належав до старшини церковної. Старшина орудувала тими грїшми в той спосіб, що їх розповичувала на процент між громадян, що потребували позичок. І селянам було в тим добре і церкві Тут оказав ся Федькович знаменитим господарем і економістом, орудував грїшми церковними знаменито. З того і люди мали велику вигоду, бо не платили Жидам страшної лихви, а моральна користь позичок була та, що люди не попадали в жидівські руки і в лихварські сильця, а церков мала ту користь, що її капітали не лежали дармо, але процентували ся і через се збільшували ся¹⁾. Коли призбирало ся тих грошей досить, тоді старшина церковна постягала позички і показало ся, що грошей було кільканацять тисяч і на будову церкви не розписувано репартиції, бо тих грошей виставало.

Пан Юрій Гордийчук, учитель у Кислицях, широ помагав мені в призбируваню матеріялів до біографії Федьковича; а що я переходячи через Кислиці свого часу не застав двірника дома, тому я просив п. Гордийчука, аби записав від него спомини. П. Гордийчук, хоч хорий, зараз потрудив ся до него і пише мені ось що :

У двірника в Кислицях був я 13 лютого 1903. Про Федьковича не багато він розповів. Його попередник знав багато, але дарма, він уже не жиє.

Дмитро Гасюк от що розповів мені :

¹⁾ В моїх «Споминах про Федьковича» наведено один факт, де Федькович засудив якогось легіва на 10 левів (20 корон) кари на церков за покаліченє товариша.

Юрій Федькович, званий також Городенчук, був чоловік кренкий, здоровий, з лица добродушний, а з серця дуже милостивий. Бувало коли кому яке лихо скоїть ся, зараз іде до Юрія на пораду. Він не лиш мудро поговорив, порадив, але часто й грошем споміг. Носив ся все по гуцульськи, в окулярах. При війську любив перебувати поміж простими жовнірами, розмовляти й жартувати, найраднійше з руськими вояками. Бувши вже оберляйтнантом, зайшов раз до гостинниці, де жовняри-Гуцули танцювали. На голос сопівки відіпняв шаблю, а кладучи її в кут сказав ніби до неї: „Най оберляйтнант тут зачекає“, а до жовнірів додав: „А ми братя погуляєм собі враз“. Гульня завела ся охоча та така голосна, що про неї донесло ся аж до генерала. Федьковича мали здеградувати за сей учинок, але що він був дуже люблений у висших кругах офіцерських, проте пораждено йому, щоб завчасу просив о спенсіонованє, складаючи причину головно на що раз більше недомаганє очий. З війська вернув до Путилова, де отримав від своєї мамі великий маєток. Однак займаючи ся виключно Гуцулами, їх приватними та урядовими справами, занедбував своє господарство і воно звільна упадало.

Яко двірник залагоджував дуже часто такі справи, які тепер лише суд переводить, як справи спадкові, розділ маєтку між дітьми по померших родичах.

Народови свому всюди був проводирем. Одного разу, а було се в тих часах, коли давний митрополит Гакман об'їздив свою дієцезію, прибув він і до Киселиць. Тут згромадило ся сила Гуцулів з цілої Путилівщини, а на чолі стояв Юрій, щоб витати достойного гостя. Митрополит вийшовши з парафіяльного мешканя до людей, звернув увагу на Юрія і запитав: „А се що за філософ в окулярах?“ Федькович склонявши ся чемно представив ся митрополитови, той розговорював дуже ласкаво, питаючи про відносини гірського народу. Потім забрав Юрія з собою на парафію.

В неділю або свята любив Федькович приходити до церкви не лише в Сторонци, але йшов також до сусідних сіл, як до Сергіїв, Тораків, Дихтинця. Свому слугі Юзькови даром лишив дім з цілим забудовацем і полонину в путилівських верхах, а решту продав вчаснійше, коли забрав ся до Чернівців з наміром закладати друкарню. По тім виїзді вже не показував ся в горах.

Д. Гордійчук записав іше ось яке оповіданє Марії Туркевички в Тораків під Сторонцем :

„Я перва сестра Юзька Огоновського; його тато і моя мама, то були собі рідні. Дівчиною ходила я не раз до старої мандаторки¹⁾. Вона бувало згадує за сина свого Юзя; його не було дома, десь був у школах. Тай не знаю, що з ним потім стало ся, лиш то пригадую собі, що Федькович відкись прийшов, тай осів на своїй дідівщині, що дістав по мамі. Він мав вірного наймита Юзька і нікого більше при собі не тримав, а потім порадив Юзькови женити ся з Марією Пилипко. Се була дівчина 15-ти літ, а Юзько був уже собі старший парубок. Він сплатив по Маріїному татови довги.

По весілю вони обоє були у Федьковича. Але щож, Марія любила иньших, тож Юзько бив Марію, але то не помагало нічого. Він в грижі слабував. Коли Федькович забрав ся в гір, то весь маєток припав даром Юзькови. Заки Юзько помер, то одні ґрунти пороздаровував, а другі попродав за півдурно. У нього мантив, хто не хотів. У коморі в скрині мав письма від Федьковича і метрики, але як комора згоріла, то в нею все погоріло. Мама Марііна називала ся Василина Пилипко. Вона не служила у мамі Федьковича, лиш доходила на роботу та послугувала. Її прозивали також Довжинючка. Юзько при смерти дарував для уніятської церкви сім фалеч (14 моргів) ліса. Решта в тої парцелі, також 7 фалеч, припала на Марію, але нині все забрали на фонд церковний тутешньої уніятської церкви.

Подаю парешті спомини про Федьковича пок. проф. Остапа Левицького, диктовані мені.

Коли Шашкевич (Володимир) був редактором „Вечерниць“, тоді прислав був Федькович вірш на роковини смерти Шевченка. Се було 1863 р. Я переглянув та добачив, що в кількох місцях ритм не був цілком правильний, хоч цілий вірш був дуже гарний; а що той ритм легко можна було поправити, не псуючи ні найменше вартости і змісту поезії, то я позволив собі поправити його, всуваючи або опускаючи декуди якесь слівце, або по просту пере-

¹⁾ Федьковичевої матери.

кинувши два три слова в порядку. І так пішло до друку. Колиб був знав про се Шашкевич, то був би на се ніколи не позволив.

Коли Федькович прочитав свою поезію з моїми поправками, загнував ся дуже, і під впливом того гніву написав лист до одного з семінаристів, бачу до Данила, де між иньшим так пише: „Що то за оден якийсь там писака, що посьмів мені вірші мої на свій дурний лад поправляти?... Хибаж він не знає, що я Гуцул, а в Гуцула пістолі є! Я там незабаром приїду, то вже розмовимо ся“.

По часі однакож Федькович очевидно з першого гніву свого значво мусів охолонуту, бо якось з „пістолями“ у Львові довгий час не являв ся. Тим більше схаменував ся він, коли довідав ся, що тим „писакою“, що посьмів поправляти його вірші, був Остап Левицький (себто я), знаний уже тоді автор „Уцекінерів“. Аж кілька літ пізнійше, коли Климович розійшов ся був уже з Лівчаком і осів був стало у Львові, де через Лавровського одержав місце в звісім рустикальнім банку, приїхав і Федькович до Львова, — однакож не задля дуелів, а властиво з причини, що саме тоді загадав він був через Климовича і Лавровського дістати ся також до того банку. Зараз таки другого дня по своїм приїзді зійшов ся він зі мною у Климовича. По короткім і щирім познайомленю заявив він мені, що від дуелю відступати зовсім не гадає, що я отже докопче з ним мушу поєдинкувати ся. Секунданти були вже під рукою: господар Климович і небіщик Заревич, котрий також тоді був у Климовича. Оружєм до дуелю мали бути чарки. Хто більше вихилить таких чарок „народних клясків“ (так називав Федькович звичайно всякі роди горівок), того проголосять побідником, а сушірник має зараз перепросити його. Місцем поєдинку мала бути реставрація знаного в своїм часі Фердинанда (Квятковського), над якою саме мешкав Климович (при бернардинській площі).

Сяк чи так, що було робити? Я мусів пристати на поєдинок і на його умови — тим більше, що й нанове секунданти рішучо напірали на мене. Отже зійшли ми на долину і поєдинок розпочав ся. Якийсь час, правда, я досить крепко держав ся, — та про те досить скоро мусів піддати ся і признати його побідителем. В слід за тим очевидно я й перепросив його. Розцілювали

ся ми сердечно і в як найліпшій згоді розійшли ся. Однакож я мусїв йому обіцяти, що другого дня в полудне знов у тім самім льокалю появлю ся, щоб, як казав Федькович, докінчити те, чого я вразу не потрафив додержати. Очевидно я ставив ся на терміні і мусїв ще познайомити ся з „народними клясиками“. -- Від того часу не мав я більше нагоди зійти ся з Федьковичем особисто.

Подав *Роман Заклинський*.
